

УВОДНИ ГОВОР
НА МЕЂУНАРОДНОЈ КОНФЕРЕНЦИЈИ О ЉУДСКИМ ПРАВИМА
10. ДЕЦЕМБРА 2011. ГОДИНЕ У БАЊОЈ ЛУЦИ

Уважени предсједниче Републике Српске,
Поштовани предсједниче Владе и министри,
Поштоване екселенције и еминенције,
Драги гости из Европске уније, Србије, Њемачке, Хрватске, Белгије,
Македоније, Црне Горе, Албаније и из других крајева,
Поштовани учесници скупа – професори, научни и јавни радници,

Са великим задовољством и осјећањем пуне научне, професионалне и људске части и одговорности обраћам се овом значајном скупу, са жељом да скуп успије, тако што ће еминентни учесници говорити слободно, објективно и непристрасно, а све у доброј намјери, и да тако и ми овдје у Републици Српској и Босни и Херцеговини као дијелу Европе осјетимо да постоји право и правда, да постоје људи који трезвено и мирно траже путеве боље будућности, којима је већина свијета већ одавно крочила.

Све те жеље, путеви и могућности према бољој будућности барем дјелимично су назначени називом и садржајем теме овог скупа. За нас у Босни и Херцеговини и Републици Српској још увијек је од изузетног значаја да се о остваривању права и слобода расправља и сумира на научној основи како смо, и да ли смо, у довољној мјери залијечили ране нанесене правди, праву и слободи у току грађанског рата, али и послије њега. Важно је да о томе расправљају умни, толерантни и ничим оптерећени људи. Зато се од ове конференције очекује не само да се упуте критике на ове или оне, на ово или оно, него да се дâ одговор или барем назнака јесу ли и у којој мјери заштићена лична права сваког грађанина с једне стране, и с друге стране, да ли су заштићена колективна права како конститутивних народа тако и мањина. Јер, говорити о правима и слободама, њиховом остваривању, значи говорити о животима људи, о заштити њиховог идентитета, о правди, о слободи која је, добро знамо, равна животу. Само слободан човјек је срећан човјек. А, ми управо желимо слободне и срећне људе.

Нама је циљ да овдје и на другим мјестима покажемо да смо одлучни, без остатка, примјењивати све међународне и домаће документе, којима се прописују лична и колективна права и утврђују механизми њихове заштите. Али, одмах стављамо до знања свима и свакоме да ћемо се борити свим демократским средствима када год се и од било кога драстично угрозе наша колективна (заједничка) и појединачна права и слободе, утврђена легално донесеним уставом, законима и међународним актима. Овим и оваквим ставом не угрожавамо никога, не нарушавамо ничија права, само штитимо своја. Јер, опште је позната формулација још из Француске декларације о правима човјека и грађана да права и слободе нису и не смију бити ничим угрожена и ограничена, осим истим правима и слободама других.

Ми смо цивилизовано друштво, цивилизован свијет, и тешко нам је када нас неки из свијета другачије описују и приписују нам оно што ми заиста нисмо, јер наша историја говори да смо много раније били уређено друштво и цивилизованији него они који нам дају непримјерене оцјене. Наши напори и наша енергија су данас, а биће и убудуће, усмјерени на стварању и јачању културе мира и сарадње, наспрам некултуре сукоба и рата.

Европа је одавно колијевка цивилног (грађанског) друштва, а ми смо увијек били и јесмо дио Европе. Цивилно друштво је друштво реда, културног односа и живљења свих људи, друштво слободних појединаца и народа. Укратко, цивилно друштво је слободно друштво. То и такво друштво створило је мноштво регула, правила и записа којима се штите људска права, почев од низа енглеских докумената о правима и слободама, преко Француске декларације о правима и слободама човјека и грађана, и Бечког конгреса 1815, на коме је закључено да све земље свијета треба да имају устав којим би се штитила људска права, па до сада важећих капиталних докумената: Повеље Уједињених нација из 1945. године, Опште декларације о правима човјека из 1948. године, и најзначајнијег документа – Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода, са дограђених четрнаест протокола. У смислу примјене наведених докумената, а посебно Европске конвенције и њених протокола, написан је и примјењује се актуелни Устав Републике Српске, са свеобухватним одредбама о правима и слободама. Устав нигдје не каже да Срби имају одређена права и слободе, већ пише: „Грађани Републике су равноправни у слободама, правима и дужностима, једанки су пред законом и уживају исту правну заштиту, без

обзира на расу, пол, језик, националну припадност, вјероисповијест, социјално поријекло, рођење, образовање, имовно стање, политичко и друго увјерење, друштвени положај или друго лично својство“.

И Устав БиХ као Анекс IV Општег оквирног споразума за мир у БиХ, посвећује цијело друго поглавље људским правима и слободама, гдје су таксативно, али и општом клаузулом, утврђена појединачна права и слободе, а потом и колективна, утврђујући заштитне механизме, примјеном паритета и система одлучивања, што искључује мајоризацију било којег од три конститутивна народа.

Ми у Републици Српској заиста се трудимо да дословно примјењујемо слово Устава РС и Устава БиХ, Европску конвенцију о заштити људских права и основних слобода са протоколима и Повељу Уједињених нација. Сва права и обавезе црпимо из тих докумената и не желимо ништа више ни мање од тога.

Зато сва рјешења морамо сами наћи, договором наша три народа и мањина, а све у оквиру устава и закона. Систем права и слобода формалноправно је савршено уређен. То значи да је ово подручје људског живљења веома добро нормативно уређено.

Ако је истина да су добро нормирана права и слободе и ако ми у Републици Српској то заиста примјењујемо, па гдје је онда проблем? Зашто су тензије примјетне, зашто се не конституишу неки значајни државни органи, зашто неки важни политички челници у БиХ игноришу колективна права једног па се чак покушавају игнорисати права два конститутивна народа?

Ту су, по моме мишљењу, а вјерујем и мишљењу официјелне политике у Републици Српској, дубоки и сложени коријени и разлози који сежу у прошлост, а посебно деведесете године прошлог вијека, гдје се жели на један заобилазни – вануставни начин утемељити неки замишљени, у основи архаични тип унитарне државе, који напосто не може бити остварен у условима постојања равноправна три конститутивна народа, сваки са својим идентитетом и културом, и у сложеној државној заједници. Такав неостварив, мутан и замагљен модел државе БиХ дјелимично подржава и подстиче невидљива, а често и видљива рука необјективног дијела међународне заједнице.

То значи да нису проблеми у постојећем систему права и слобода и механизмима њиховог остваривања на домаћем нивоу, а није чак проблем ни у примјени грађанских права и слобода у сложеним БиХ условима. Једино би било нужно, и то се мора и може довести у ред, да у БиХ боље, праведније и одговорније функционишу институције задужене за контролу и заштиту устава и закона и остваривање права и слобода грађана, а то су углавном правосудне институције: судови, уставни судови, Суд БиХ, тужилаштва, омбудсмани и државни управни органи. Они морају афирмисати владавину права и правну државу са позитивним правом заснованом на вриједностима природног права и на ауторитету људске умности и тако обезбиједити човјеку рационалну слободу у свим облицима његовог социјабилитета.

Међутим, основни проблем је глобалног карактера јер нису довољно, или чак никако, регулисана нека битна колективна права и слободе народа и држава и државотворних јединица на међународном плану. Тако је остваривање колективних права народа и то нарочито малих народа и држава постао огроман проблем. Недовољно, непрецизно и двосмислено је регулисано то питање, па умјесто да се рјешавају међусобни односи народа и држава утврђеним механизмима и путем институција, као што су судови, стални комитети и сл., то се рјешава арбитрарно путем *ad hoc* политичких тијела и неких комисија, контакт група, високих представника, арбитра, а најчешће силом.

Типичан је примјер Босне и Херцеговине, од које су ти изасланици учинили државу протекторатом, не желећи да штите уставом организовану државу, већ да мимо устава конституишу неку другачију државу по вољи само једне политике и тако игноришу вољу друга два равноправна народа. Таквих и сличних примјера у свијету има на десетине, па и више, укључујући ту и Косово, гдје странци намећу своју вољу или подржавају оне који нису у праву.

Међународна заједница мора рјешавати та питања кршења колективних права и слобода институционално, а не као до сада правом јачега и правом сопственог субјективног виђења. Да је било објективне процјене и одлуке неке свјетске легалне институције, посебно правилног тумачења и примјене поглавља седам Повеље Уједињених нација, никада не би полетјеле ракете према Београду и другим бројним мјестима.

Али, изгледа да у данашњим општим условима процеса и покрета глобализације и транзиције најпросто није могуће промијенити смјер друштвеног кретања. Проблеми народа и држава на свјетском нивоу не рјешавају се по правди, већ по интересу. Зато у овом колоплету који је започео деведесетих година распадом Југославије, не треба тражити да се тај смјер кретања промијени, јер глобализацију и њене циљеве не могу промијенити ни много јачи, па треба тражити начине како се прилагодити томе процесу, са што мање ожиљака и што више очувања идентитета народа, републике и државе.

Велико је нарушавање појединачних и колективних права и слобода започело деведесетих година прошлог вијека, када је у успону била доктрина стварања униполарног свијета названог глобализација или мундијализација, а која се најдрастичније одразила на земље и народе Балкана, посебно Југославије. Унутар Југославије Босна и Херцеговина је најснажније осјетила тамну страну глобализације и транзиције, јер су њени ефекти били изразито негативни. До тога је и могло доћи, јер се БиХ као федерална јединица СФРЈ нашла у вртлогу глобализације неспремна, разједињена, национално посвађана, политички незрела, економски заостала и подложна свим утицајима са стране, било да су ти утицаји долазили са регионалног, европског или свјетског нивоа. Све је то довело до грађанског рата „свих против свију“ и тоталног пада људских права – личних и колективних.

Очекивали смо да ће се Дејтонским споразумом и Уставом – Анексом IV реafirмисати права и слободе, и лична и колективна, што се умногоме и десило. Али, опет је мундијалистичка политика све покварила установљујући високог представника, који је својим вануставним дјеловањем, на основу тзв. бонских овлашћења драстично угрозио лична и колективна права. Он је постао протектор који мијења Устав и доноси законе мимо парламента и нарушава и суспендује колективна права народа и атакује на народни и државни суверенитет. Он такође смјењује стотине појединаца изабраних од народа и драстично крши лична и појединачна права. Било је веома тужно када је високи представник донио одлуку да се укине Омбудсман Републике Српске као заштитник људских права и слобода. Очигледно је да му није било стало до тога да Омбудсман ријешити и заштити годишње више хиљада грађана.

Данас смо ваљда дошли макар у предворје Европске уније, као заједнице демократских држава и народа, па је вријеме да нам се одузета лична и колективна права врате у оквиру устава и међународних докумената и да се не деси нека нова ерозија права и слобода.

Босна и Херцеговина ће ући у зону потпунијег остваривања права и слобода када се ријеша неколико битних питања:

Прво, када свијет буде боље регулисао заштиту колективних права народа и држава и када престане арбитрирати и наметати своју правду, коју овај народ не осјећа као своју;

Друго, када међународна заједница – ЕУ, ОУН потпуније регулише питање тероризма као свјетског проблема и најдрастичнијег облика кршења индивидуалних и колективних права и слобода. Те одредбе морају бити надуставне, односно опште обавезне за све народе и државе;

Треће, када институције система у Босни и Херцеговини постану функционалније и праведније, посебно судови, тужилаштва и управни органи власти. То се нарочито односи на кривичноправну заштиту колективних личних права. У ствари, нужно је да одредбе кривичног законодавства буду што оштрије, нарочито у мултиетничким и мултирелигијским државама као што је Босна и Херцеговина и то нарочито у три случаја: када се не поштују темељна људска права (право на живот, слободу, једнакост, без обзира на било која својства човјека), када се ускрати право на употребу језика и писма загарантовано уставом, и када се спречава изражавање своје националне или етничке припадности;

Четврто, када за све то постоји потребна позитивна политичка воља, прије свега међународне заједнице, а потом и политичка воља парламентарних странака сва три народа у Босни и Херцеговини.

Осјећај права и правде је универзални осјећај свих људи, гдје се ми не разликујемо од других; зато смо дужни да активно учествујемо у изградњи праведнијег свијета, односно да градимо бољи и човјеку примјеренији свијет, те смо дужни да сузбијамо сваку неправду, похлепу за влашћу и имовином као мотивом за све врсте злоупотреба.

Данашње човјечанство са свим својим добрим странама и са својим слабостима, од сваког од нас појединачно и колективно захтијева да преузмемо одговорност, ради успостављања трајне стабилности у региону и

остваривања европске будућности, за живот у европској породици стабилних и демократских држава и народа.

Слободе и права човјека и грађанина, право и правда, темељна су цивилизацијска и демократска врлина демократског друштва и жељени домет људског рода. Морамо бити у потпуности посвећени његовом остварењу. Људска права морамо схватити као општа, недјељива и неотуђива, чије уживање треба омогућити сваком људском бићу и сваком народу као цјелини, без дискриминације.

Увјерен сам да ће и овај скуп дати подстицај за рјешавање конкретних питања која се тичу колективних и појединачних права и слобода у БиХ, и барем подсјетити међународне институције на потребу редефиниције многих одредаба и докумената о правима и слободама и на уздржавање од непотребног и најчешће неправедног арбитража.

Х в а л а !

Академик Рајко Кузмановић